

*Oksana Gomenuk – assistant professor, candidate of pedagogical science
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.*

Club work – basic direction of educationally-elucidative activity of Proletkult

Abstract: In the article is reflected club work as basic direction of educationally-elucidative activity of Proletkult – independent organizational form of in a civilized manner-elucidative motion of proletariat, maintenance, aim, task, structure and thematic orientation of working club, is found out as to the cell of creative independent action of workers.

Keywords: culture, education, education, club, studios, groups, method, form

Оксана Гоменюк, к.пед.н., доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Клубна робота – основний напрям освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту

Анотація: У статті висвітлено клубну роботу як основного напрямку освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту – самостійної організаційної форми культурно-просвітницького руху пролетаріату, з'ясовано зміст, мету, завдання, структуру та тематичну спрямованість робочого клубу як осередку творчої самодіяльності робітників.

Ключові слова: культура, виховання, освіта, клуб, студії, гуртки, метод, форма.

Реалії сьогодення засвідчують, що немає зараз у системі освіти завдання актуальнішого, ніж формування національної самосвідомості у підростаючого покоління, виховання громадянина і патріота нашої держави. Відтак, на часі є розробка і запровадження чіткої, науково обґрунтованої, особистісно орієнтованої системи національно-патріотичного виховання, основою якої має стати ідея та історія української державності. У цьому контексті наказом Міністерства освіти і науки України (червень 2015 р.)

затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, де серед завдань передбачено сприяння роботі клубів за місцем проживання, центрів патріотичного виховання та інших громадських організацій, які здійснюють патріотичне виховання молоді. Відповідно актуалізується робота клубів як осередків освітньо-просвітницького спрямування, як інноваційна форма виховання підростаючого покоління.

Унікальний досвід клубної роботи містить діяльність Пролеткульту (1917-1932 рр.) – культурно-просвітницької і літературно-художньої організації пролетарської самодіяльності при Наркомосі, яка мала за мету широкий і всебічний розвиток пролетарської культури самим пролетаріатом.

До різних аспектів клубної роботи Пролеткульту зверталися російські вчені Л. Булавка, А. Карпов, Л. Ніколаєва, М. Юдін тощо. У вітчизняній історико-педагогічній науці відсутнє дослідження освітнього феномену Пролеткульту і роботи клубів зокрема.

Мета статті – висвітлити клубну роботу як основний напрям освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту, з'ясувати зміст, мету, завдання, структуру та тематичну спрямованість.

Пролеткульт – самостійна організаційна форма культурно-просвітницького руху пролетаріату, один із шляхів реалізації якого – *робочий клуб* як осередок творчої самодіяльності робітників.

Пріоритетною особливістю робочого клубу виступало те, що він не виступав установою, яка готує фахівців в тій чи іншій сфері художнього мистецтва. *Гармонійний всебічний розвиток його членів в умовах пролетарського будівництва* – загальна мета робочого клубу. У цьому контексті художня діяльність розглядалася: по-перше, як така, що сприяє організації матеріальних цінностей клубів; по-друге, як фактор вироблення у клубному колективі соціально-цілеспрямованих навиків орієнтації в оточуючому середовищі; по-третє, як засіб виховання мас, всебічний їх розвиток для розширення творчих завдань, які стоять перед робітничим класом [5, с. 10].

Завданням діяльності робочого клубу пролеткультивцями були визначено: «Робочий клуб об'єднує усю творчу працю створення пролетарської культури, сприяє розумовому і суспільному розвитку своїх членів і слугує для них місцем відпочинку та розваг» [8]. До структури робочого клубу відповідно до Статуту входили: а) навчальні курси; б) студії; в) спектаклі, концерти, вечори, екскурсії та ін.; г) бібліотека-читальня; д) довідкове бюро; е) гімнастичний зал; є) буфет та їдальня. У ході теоретичних розробок та практичної діяльності робочих клубів передбачалися ще такі структурні підрозділи: кімнати відпочинку, кімната для ігор, більярдна, спортзал, приміщення театру, дитячі кімнати, літні приміщення тощо [1].

При клубі в залежності від потреб створювалися студії: драматична, хорова, музична, літературна, образотворчих мистецтв, наукова та ін.

Варто відзначити, що з самого початку діяльності Пролеткульт закладав основи методики клубної роботи, яка в подальшому отримала широке розповсюдження у робочих клубах.

В основу діяльності робочого клубу були поставлені наступні положення: 1) розуміння мистецтва як життєтворення (створення матеріальних цінностей і будівництво нових форм побуту), 2) використання в якості нових форм соціального впливу художніх форм, які мали б максимальний вплив.

В основному було два методи у роботі клубу: екскурсійно-виставково-музейний та художній. Перший метод дозволяв найтісніше забезпечити зв'язок із виробництвом і був стимулом та мотивацією для самодіяльності, де поряд організовувалися лекції. Саме фабрика, завод були лабораторіями практичних занять, де відбувається самостійна наукова дослідницька робота, спрямована на усвідомлення індустріального процесу. Художня робота надавала потужний стимул залучення мас у активну творчу роботу.

Форми роботи диференціювалися: масові та поглиблені. Масові форми: екскурсії на виробництво; виставки з питань виробництва; художні демонстрації, свята; масові видовища і постановки (вистави, концерти,

інсценівки, імпровізація, кіно, вечори-суди, ігри та ін.); метод живого слова (бесіди, масове читання, дискусії, усна газета та ін.); ілюстративно-наочні (плакати, художні повідомлення, стін-газети, лозунги, листівки та ін.); друковане слово (газети, книги, журнали та ін.).

Досить поширеною формою клубної роботи була *лекція*, обов'язковий курс яких містив: історію мистецтва, історію літератури, історію соціалізму, робітничий рух, історію і програму РКП та ін. Їх рекомендувалося читати в «дусі революційного марксизму». Лише після проведеної виховної роботи можна була приступати до роботи у студіях, щоб розвивати творчі можливості. Поступово творча робота у студіях відходила від випадковості і переходила до методично організованої і носила постійний неперервний характер.

До того ж важливого значення надавалося *бесіді*, метою якої передбачалося не лише набуття знань, а й формування навичок висловлювати свої думки, відстоювати власні переконання, уміння підтримувати розмову з певної теми.

З метою поглиблення роботи клуби організовували гуртки: суспільно-політичні; природничо-наукові; з вивчення релігійних питань; з вивчення питань РКП; виробничих і наукових винаходів, покращення умов праці; профруху; художні (музичні, літературні, театральні).

При клубі організовувалися: соціальний музей, бібліотека, школа по ліквідації неграмотності, курси для дорослих, довідкове бюро, ряд господарських структур (буфет, їдальня, перукарня, різні майстерні тощо).

Особливих підходів вимагала *клубна робота у літній період*, яка виходила територіально за межі приміщення клубу до саду, околиці міста і спортивних площадок. Відповідно форми роботи також повинні були враховувати певну специфіку: менша завантаженість, зацікавленість, орієнтація на відпочинок та відновлення сил. Відтак, найбільш адекватними формами виступали: політлотерея, агітсуд, огляд поточних подій за тиждень, вечори питань і відповідей; ігри фізкультури, бесіди, жива газета, екскурсії

(екскурсії-прогулянки, природничо-наукові, екскурсії батьків з дітьми, екскурсії в підшефні села) [2].

Поступово пролеткультівський клубний рух зачепив і середовище підростаючого покоління – дітей. Зрозуміло, що нова влада була зацікавлена у підтримці *дитячого клубного руху*. Мета діяльності дитячих клубів тісно перепліталася з метою клубів для дорослих. У дитячому журналі «Дитячий труд» вона визначалася так: «Дати розваги дітям, навчитися самим працювати, складати вірші і розповіді, і малювати, і розвивати свій розум» [4]. У клубах діти займалися читанням, арифметикою, співом, у деяким додатковим вивченням історії, географії та інших предметів. Діти часто ходили на екскурсії в ліс, до річки, внаслідок чого вони збирали матеріали для своїх колекцій (гірських порід, рослин, комах).

При клубах діяли студії – література, театральна, музична та образотворчого мистецтва.

Серед студій робочих клубів найбільш поширеними були літературні. Студії мали дворівневу структуру. Перша ступінь – загальноосвітня, що ставила перед собою завдання знайомства майбутніх майстрів з культурою минулого. Друга – спеціальна, що передбачала навчання студійців прийомам літературної творчості (ритміка, метрика, теорія вірша, прози, драматургії і журналістики).

Водночас програма навчання у літературній студії передбачала: 1) кореспонденцію в газетах і журналах; 2) створення і випуск студійцями власних газет і журналів; 3) спільну роботу з театральними і музичними студіями, написання для них п'єс, сценаріїв, матеріалів для «живих газет» та ін.

Водночас робота літературних гуртків у робочих клубах визначалася: а) практичною роботою над словом (написання тез доповідей; помітка в стінгазету; фельєтон; словесне оформлення лозунгу; частушка та багато ін.); б) вивченням художньої літератури; в) проведенням масових форм літературної роботи [9, с. 47].

Згодом, після накопичення певного досвіду, робота у літературних студій реалізувалася за трьома напрямками: 1) кореспонденція у газетах і журналах; 2) створення і випуск своїх газет і журналів, починаючи з усних газет і живих журналів тощо; 3) спільна робота з тео-студіями чи клубами з розробки сценаріїв; 4) розробка плакатних текстів, стінгазет, текстів для ілюстрацій та ін. [6, с. 161].

У межах діяльності Пролеткульту найбільш популярним і яскравим явищем клубного життя була робота драматичних гуртків та театральних студій. Саме вони виступали методом залучення широкої маси робітників до клубів, тим самим – до культурно-просвітницької діяльності. Уже станом на 1920 р. їх налічувалося до 260 з 300 діючих пролеткультів.

Система навчання театральній справі в Пролеткультурті була багаторівнева. Студіям передували драматичні гуртки при робочих клубах, де члени отримували початкові знання у сфері театральної справи. Найбільш талановитих з них відбирали і направляли у районні театральні студії Пролеткульту, де знайомилися з теоретичною і практичною роботою у пізнанні театального мистецтва. Спеціальна екзаменаційна комісія, ознайомившись з можливостями абітурієнтів, формувала з них молодші і старші групи. Студійці молодшої групи займалися за програмою, в якій переважали загальноосвітні дисципліни, а також мистецтво виразного читання, дикція, пластика, ритміка і т.п. Старші групи вивчали спеціальні предмети за поглибленою програмою: історія театру, мистецтвознавство, акторська майстерність, мистецтво гриму. Найбільш обдаровані студійці, закінчивши районні студії, могли продовжити навчання в театральних студіях Пролеткульту, в яких велася робота на рівні професійних навчальних закладів. Основною була проблема нестачі фахівців, які могли очолити студії [7, с. 72].

Діяльність театральних студій Пролеткульту передбачала тісну співпрацю їх з іншими студіями: літературною, музичною та ін., з метою

створення драматичної літератури, її критичного аналізу, розробки музичного супроводу тощо.

Основними формами театральних студій, крім спектаклів, поставали живі газети, інсценовані суди, інсценовані вечори-доповіді, агіт-вистава, агіт-диспут, агіт-дискусія та ін.

Уся робота музичних студій умовно розділялася на три напрями: культурно-просвітницьку, науково-дослідну і культурно-творчу. На практиці вони тісно перепліталися і складно розмежувати їх.

Культурно-просвітницька робота передбачала створення умов для засвоєння пролетаріатом досвіду попередніх поколінь для створення нових цінностей музичного мистецтва, до того ж повинна була допомогти пролетаріату віднести до «старого» мистецтва критично і оцінити його зі своєї пролетарської точки зору. Для цього організовувалися концерти, лекції і бесіди.

До завдань науково-дослідної роботи входили: наукове дослідження музичних явищ у фізичному, фізіологічному і психічному планах; критичне дослідження і переоцінка як звукового матеріалу, так і приборів і інструментів, які застосовуються в музиці; пошук нових шляхів і технічних можливостей музичної творчості і відтворення її; пошук нових методів пролеткультивської студійної роботи.

Культурно-творча робота ставила своїм завданням дати можливість представникам пролетаріату виявити свою творчість у всіх галузях музичного мистецтва з метою створення нових цінностей. Формами музичної творчості передбачалися: по-перше, художні виконавські колективи (хори, оркестри, ансамблі тощо) та індивідуальні виконавці (співаки та інструменталісти); по-друге, творчість у створенні музики; по-третє, створення науки про музику, нових методів методики музичної освіти.

Система навчання у студіях образотворчого мистецтва була багаторівневою: гуртки при робочих клубах – районні студії – центральні студії. У гуртках члени оволодівали початковими основами майстерності. У

районні студії відбирали талановитих гуртківців. Члени центральних студій отримували спеціальну стипендію. Програми окремих студій були розраховані на декілька років.

Студія образотворчого мистецтва ставила своїм завданням «виявлення творчих основ, закладених у пролетарських масах, у сфері живопису і архітектури» [3]. Студійці оволодівали мистецтвом письма олією, аквареллю, вугіллям, вчилися мистецтву оформлення, пробували свої сили у виробництві агітаційного образотворчого матеріалу, плакатів, лозунгів, транспарантів.

Результати своєї роботи показували на різних виставках, які, як правило, супроводжувалися лекціями і бесідами для відвідувачів з питань мистецтва.

Таким чином, клубна робота Пролеткультів є своєрідним освітнім феноменом, зміст і спрямованість, форми і методи якого заслуговують на ретельне вивчення і осмислення з подальшим включенням до освітньо-виховної практики сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Беган Р. Лицо клуба (К вопросу о клубном строительстве) / Беган Р. // Рабочий клуб. – 1926. – № 6–7. – С. 71–74
2. Гинзбург Р. Летняя работа клуба / Р. Гинзбург // Рабочий клуб. – 1924. – № 6. – С. 8–11.
3. Грядущая культура. – 1919. – № 4–5. – С. 25.
4. Детский клуб. – 1918. – № 1. – С. 1.
5. Искусство. Общее положение // Искусство в рабочем клубу. – М.: Всероссийский Пролеткульт, 1924.
6. О Пролеткульту // Горн. – 1922. - № 2. – С. 160-163.
7. Пинегина Л.А. Советский рабочий класс и художественная культура (1917–1932) \ Л.А. Пинегина. – М., 1984.
8. Примерный Устав клуба Пролеткульту // Пролетарская культура. – 1919. – № 7–9. – С. 62–65
9. Художественная работа // Рабочий клуб. – 1928. – № 5– С. 41–48.